HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

23 octombrie 2007 *

În cauzele conexate C-11/06 și C-12/06,

având ca obiect cereri de pronunțare a unor hotărâri preliminare formulate în temeiul articolului 234 CE de Verwaltungsgericht Aachen (Germania), prin Deciziile din 22 noiembrie 2005, primite de Curte la 11 ianuarie 2006, în procedurile

Rhiannon Morgan (C-11/06)

împotriva

Bezirksregierung Köln,

și

Iris Bucher (C-12/06)

împotriva

Landrat des Kreises Düren,

* Limba de procedură: germana.

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul V. Skouris, președinte, domnii P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts, G. Arestis și U. Lõhmus, președinți de cameră, domnii P. Kūris, E. Juhász, A. Borg Barthet, J. Malenovský, J. Klučka și A. Ó Caoimh (raportor), judecători,

avocat general: domnul D. Ruiz-Jarabo Colomer,
grefier: domnul B. Fülöp, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 30 ianuarie 2007,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru doamna Morgan, de P. Kreierhoff, Rechtsanwalt;

— pentru doamna Bucher, de K.-D. Kucznierz, Rechtsanwalt;

— pentru Bezirksregierung Köln, de doamna E. Frings-Schäfer, în calitate de agent;

— pentru Landrat des Kreises Düren, de domnul G. Beyß, în calitate de agent;

— pentru guvernul german, de domnul M. Lumma, în calitate de agent;

— pentru guvernul italian, de domnul I. M. Braguglia, în calitate de agent, asistat de doamna W. Ferrante, avvocato dello Stato;

— pentru guvernul olandez, de doamnele H.-G. Sevenster și M. de Mol, precum și de domnul P. P. J. van Ginneken, în calitate de agenți;

— pentru guvernul austriac, de doamna C. Pesendorfer și de domnul G. Eberhard, în calitate de agenți;

— pentru guvernul finlandez, de doamna E. Bygglin, în calitate de agent;

— pentru guvernul suedez, de doamna A. Falk, în calitate de agent;

— pentru guvernul Regatului Unit, de doamna C. Gibbs, în calitate de agent, asistată de domnii D. Anderson, QC, și T. Ward, barrister;

— pentru Comisia Comunităților Europene, de doamnele M. Condou-Durande și S. Grünheid, precum și de domnul W. Bogensberger, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 20 martie 2007,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare privesc interpretarea articolelor 17 CE și 18 CE.

2 Aceste cereri au fost formulate în cadrul a două litigii între doamna Morgan, pe de o parte, și Bezirksregierung Köln (autoritatea administrativă locală din Köln), pe de altă parte, și între doamna Bucher, pe de o parte, și Landrat des Kreises Düren (șeful serviciilor administrative din Kreis de Düren), pe de altă parte, cu privire la dreptul acestora la un ajutor pentru formare în vederea absolvirii studiilor într-o instituție de învățământ superior situată în afara teritoriului Republicii Federale Germania.

Cadrul juridic național

3 Articolul 5 alineatul 1 din Legea federală privind încurajarea educației și formării (Bundesgesetz über individuelle Förderung der Ausbildung — Bundesausbildungsförderungsgesetz, denumită în continuare „BAföG") prevede:

„Studenții prevăzuți la articolul 8 alineatul 1 beneficiază de ajutor pentru formare cu condiția să frecventeze zilnic, de la domiciliul lor permanent de pe teritoriul

german, o instituție de formare situată în străinătate. Domiciliul permanent în sensul prezentei legi este stabilit în locul în care se află, nu numai temporar, centrul de interese al persoanei interesate, fără a fi obligatoriu să existe voința de a se stabili în acest loc cu titlu permanent; o persoană care beneficiază de dreptul de ședere într-un loc numai în scopul formării nu are domiciliul permanent stabilit în acest loc."

4 Conform articolului 5 alineatul 2 din BAföG:

„Studenții al căror domiciliu permanent se află pe teritoriul Germaniei și care efectuează studii într-o instituție de formare situată în străinătate beneficiază de ajutor pentru formare dacă

[…]

3. studentul, după ce a frecventat o instituție de formare germană timp de cel puțin un an, își continuă formarea într-o instituție de formare a unui stat membru al Uniunii Europene

și dacă persoana interesată dispune de cunoștințe lingvistice suficiente. […]"

5 Articolul 8 alineatul 1 din BAföG are următorul cuprins:

„Beneficiază de ajutorul pentru formare

1. cetățenii germani în sensul Legii fundamentale,

[…]

8. studenții care, având în vedere condițiile din articolul 3 din Legea privind libera circulație a cetățenilor Uniunii, au, în calitate de soț sau de copil, un drept de intrare și de ședere pe teritoriul german sau care nu se pot prevala de un astfel de drept în calitate de copil numai din cauza faptului că au vârsta de 21 de ani sau mai mult și nu primesc pensie alimentară de la tatăl și mama lor sau de la soțul acestora,

9. studenții resortisanți ai unui alt stat membru al Uniunii Europene sau ai unui alt stat membru al Spațiului Economic European care au avut un loc de muncă pe teritoriul german înainte de a începe formarea;

[…]”

Acțiunile principale

Cauza C-11/06

6 După finalizarea studiilor liceale în Germania, doamna Morgan, resortisant german, născută în 1983, a petrecut un an în Regatul Unit lucrând în regim „au pair".

7 Începând cu 20 septembrie 2004, aceasta a urmat cursurile de genetică aplicată ale University of the West of England din Bristol (Regatul Unit).

8 În cursul lunii august 2004, aceasta a depus o cerere la Bezirksregierung Köln, pârâta din acțiunea principală, în scopul obținerii unui ajutor pentru formare pentru studiile sale în Regatul Unit, arătând în special că pe teritoriul Germaniei nu există secția de genetică.

9 Prin Decizia din 25 august 2004, această cerere a fost respinsă cu motivarea că doamna Morgan nu îndeplinea condițiile prevăzute la articolul 5 alineatul 2 din BAföG pentru a beneficia de ajutor pentru formare pentru studiile pe care le efectuează într-o instituție de formare situată în afara Germaniei. În special, din moment ce nu a continuat într-un alt stat membru studiile efectuate în Germania timp de cel puțin un an, aceasta nu ar îndeplini condiția prevăzută la punctul 3 din această dispoziție, potrivit căreia studiile efectuate în afara Germaniei trebuie să constituie continuarea unei formări cu durata de cel puțin un an efectuate pe teritoriul Germaniei (denumită în continuare „condiția unei prime etape de studii").

10 Întrucât și plângerea introdusă de doamna Morgan împotriva deciziei de refuz menționate a fost respinsă prin Decizia din 3 februarie 2005 de Bezirksregierung Köln, a fost sesizată instanța de trimitere.

Cauza C-12/06

11 Începând cu 1 septembrie 2003, doamna Bucher, resortisant german, a urmat studii de ergoterapie la Hogeschool Zuyd, la Heerlen (Țările de Jos), în imediata apropiere a frontierei germane.

12 Până la 1 iulie 2003, doamna Bucher a locuit la părinții săi la Bonn (Germania). Ulterior, s-a mutat cu partenerul său într-o locuință situată la Düren (Germania), pe care a desemnat-o ca fiind reședința sa principală și de unde se deplasa la Heerlen în vederea studiilor menționate.

13 În cursul lunii ianuarie 2004, aceasta a depus o cerere la Landrat des Kreises Düren, pârâta din acțiunea principală, în vederea obținerii unui ajutor pentru formare pentru studiile pe care le efectua în Țările de Jos.

14 Această cerere a fost respinsă prin Decizia din 7 iulie 2004, pentru motivul că doamna Bucher nu îndeplinea condițiile prevăzute la articolul 5 alineatul 1 din BAföG. În fapt, aceasta din urmă și-ar fi stabilit domiciliul într-o zonă de frontieră cu unicul scop de a-și efectua formarea profesională.

15 Întrucât și plângerea introdusă de doamna Bucher împotriva acestei decizii de refuz a fost respinsă prin Decizia din 16 noiembrie 2004 a Bezirksregierung Köln, a fost sesizată instanța de trimitere. Potrivit acesteia din urmă, doamna Bucher nu îndeplinește nici condițiile stabilite la articolul 5 alineatul 1 din BAföG, nici pe cele care decurg din articolul 5 alineatul 2 punctul 3 din aceeași lege.

Întrebările preliminare

16 Astfel sesizată cu acțiunile în justiție ale doamnelor Morgan și Bucher, Verwaltungsgericht Aachen se întreabă dacă articolele 17 CE și 18 CE se opun condițiilor enunțate în mod alternativ la articolul 5 alineatul 2 punctul 3, precum și la articolul 5 alineatul 1 din BAföG pentru a beneficia de ajutor pentru formare pentru studiile care sunt efectuate într-un alt stat membru decât Republica Federală Germania.

17 În aceste condiții, Verwaltungsgericht Aachen a hotărât să suspende judecarea cauzelor și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare, dintre care prima, comună celor două acțiuni principale, este unica întrebare în cauza C-11/06:

„1) Libera circulație garantată cetățenilor Uniunii prin articolele 17 CE și 18 CE se opune ca, într-un caz precum cel în speță, un stat membru să refuze resortisantului său acordarea ajutorului pentru formare în vederea efectuării unui ciclu integral de formare într-un alt stat membru, pentru motivul că această formare nu constituie continuarea unor studii cu durata de cel puțin un an efectuate într-o instituție de formare situată pe teritoriul național?

2) Libera circulație garantată cetățenilor Uniunii prin articolele 17 CE și 18 CE se opune ca, într-un caz precum cel în speță, un stat membru să refuze acordarea ajutorului pentru formare resortisantului său, care, în calitate de «frontalier», efectuează studiile într-un stat membru vecin, pentru motivul că beneficiază de dreptul de ședere în comuna germană situată în vecinătatea frontierei numai în scop de formare și că acest loc de ședere nu este domiciliul său permanent?"

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la întrebarea comună cauzelor C-11/06 și C-12/06

18 Prin intermediul acestei întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă articolele 17 CE și 18 CE se opun existenței unei condiții precum aceea a unei prime etape de studii. Aceasta constă, astfel cum reiese din deciziile de trimitere, în dubla obligație, pentru a putea beneficia de ajutoarele pentru formare acordate pentru studii efectuate într-un alt stat membru decât cel ai cărui resortisanți sunt studenții care solicită să beneficieze de astfel de ajutoare, pe de o parte, de a fi efectuat o formare cu durata de cel puțin un an în ultimul stat membru și, pe de altă parte, de a continua numai acest tip de formare într-un alt stat membru.

19 Doamnele Morgan și Bucher arată în special că sunt obligate să renunțe la ajutorul pentru formare într-un alt stat membru în temeiul BAföG din cauza faptului că formările profesionale în materie de genetică aplicată și, respectiv, de ergoterapie, nu sunt disponibile pe teritoriul Germaniei.

20 Potrivit guvernului german și pârâtelor din acțiunile principale, condiția unei prime etape de studii nu constituie o restricție privind dreptul de liberă circulație și ședere prevăzut la articolul 18 CE. În subsidiar, acestea arată că, presupunând că ar constitui o astfel de restricție, aceasta poate fi justificată și este proporțională. O astfel de analiză este în esență împărtășită de guvernele olandez, austriac și al Regatului Unit, precum și de Comisia Comunităților Europene.

21 Potrivit guvernelor italian, finlandez și suedez, condiția unei prime etape de studii constituie o restricție privind libera circulație a cetățenilor Uniunii. Guvernul italian, contrar concluziilor guvernului suedez în această privință, consideră că această restricție nu este justificată în împrejurările acțiunilor principale. Potrivit guvernului finlandez, este de competența instanței de trimitere să aprecieze dacă această restricție poate să fie justificată de motive obiective și proporționale cu scopul urmărit în mod legitim.

22 Trebuie amintit că, în calitate de resortisanți germani, doamnele Morgan și Bucher se bucură de statutul de cetățeni ai Uniunii în temeiul articolului 17 alineatul (1) CE și, prin urmare, au posibilitatea de a se prevala, inclusiv în privința statului lor membru de origine, de drepturile aferente unui astfel de statut (a se vedea Hotărârea din 26 octombrie 2006, Tas-Hagen și Tas, C-192/05, Rec., p. I-10451, punctul 19).

23 Printre situațiile care intră în domeniul de aplicare al dreptului comunitar figurează cele referitoare la exercitarea libertăților fundamentale garantate de Tratatul CE, în special cele care se referă la libertatea de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre, astfel cum este recunoscută de articolul 18 CE (Hotărârea din 11 septembrie 2007, Schwarz și Gootjes-Schwarz, C-76/05, Rep., p. I-6849, punctul 87 și jurisprudența citată). În acțiunile principale, ajutoarele în discuție privesc tocmai studiile efectuate într-un alt stat membru.

24 În această privință, în primul rând trebuie să se precizeze că, deși, astfel cum au subliniat guvernele german, olandez, austriac, suedez și al Regatului Unit, precum și Comisia, statele membre sunt competente, în temeiul articolului 149 alineatul (1) CE, în ceea ce privește conținutul învățământului și organizarea sistemelor lor educaționale, nu este mai puțin adevărat că această competență trebuie să se exercite cu respectarea dreptului comunitar (a se vedea în acest sens Hotărârea din 13 noiembrie 1990, di Leo, C-308/89, Rec., p. I-4185, punctele 14 și 15, Hotărârea din 8 iunie 1999, Meeusen, C-337/97, Rec., p. I-3289, punctul 25, Hotărârea din 7 iulie 2005, Comisia/Austria, C-147/03, Rec., p. I-5969, punctele 31-35, precum și Hotărârea Schwarz și Gootjes-Schwarz, citată anterior, punctul 70) și în special a dispozițiilor tratatului privind libertatea de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre, astfel cum este recunoscută la articolul 18 alineatul (1) CE (a se vedea în acest sens Hotărârea Schwarz și Gootjes-Schwarz, citată anterior, punctul 99).

25 În continuare trebuie să se sublinieze că o reglementare națională care dezavantajează anumiți resortisanți naționali pentru simplul fapt că aceștia și-au exercitat dreptul de liberă circulație și ședere într-un alt stat membru constituie o restricție a libertăților recunoscute cetățenilor Uniunii prin articolul 18 alineatul (1) CE (a se vedea Hotărârea din 18 iulie 2006, De Cuyper, C-406/04, Rec., p. I-6947, punctul 39, Hotărârea Tas-Hagen și Tas, citată anterior, punctul 31, precum și Hotărârea Schwarz și Gootjes-Schwarz, citată anterior, punctul 93).

26 Într-adevăr, facilitățile oferite de tratat în materie de circulație a cetățenilor Uniunii nu ar putea produce efecte depline dacă un resortisant al unui stat membru ar putea fi descurajat să le exercite ca urmare a obstacolelor ridicate în calea șederii sale într-un alt stat membru în temeiul unei reglementări din statul său de origine care îl sancționează pentru simplul fapt că a exercitat aceste facilități (a se vedea în acest sens Hotărârea din 11 iulie 2002, D'Hoop, C-224/98, Rec., p. I-6191, punctul 31, Hotărârea din 29 aprilie 2004, Pusa, C-224/02, Rec., p. I-5763, punctul 19, precum și Hotărârea Schwarz și Gootjes-Schwarz, citată anterior, punctul 89).

27 Această considerație este deosebit de importantă în domeniul educației, ținând cont de obiectivele urmărite la articolul 3 alineatul (1) litera (q) CE și la articolul

149 alineatul (2) a doua liniuță CE, și anume, printre altele, să favorizeze mobilitatea studenților și a profesorilor (a se vedea Hotărârile citate anterior D'Hopp, punctul 32, și Comisia/Austria, punctul 44).

28 În consecință, din moment ce un stat membru prevede un sistem de ajutoare pentru formare care permite studenților să beneficieze de astfel de ajutoare în cazul în care efectuează studii într-un alt stat membru, acesta trebuie să se asigure că modalitățile de alocare a respectivelor ajutoare nu creează o restricție nejustificată a dreptului de circulație și ședere pe teritoriul statelor membre (a se vedea, prin analogie, în ceea ce privește articolul 39 CE, Hotărârea din 17 martie 2005, Kranemann, C-109/04, Rec., p. I-2421, punctul 27).

29 În schimb, este necontestat faptul că reclamantelor din acțiunile principale, care și-au început studiile superioare într-un alt stat membru decât Republica Federală Germania, li s-a impus, pentru a beneficia de ajutoare pentru formare, condiția unei prime etape de studii, care este cerută numai în cazul studiilor efectuate în afara teritoriului Germaniei.

30 Or, dubla obligație – expusă la punctul 18 din prezenta hotărâre – care decurge din condiția unei prime etape de studii este de natură, din cauza inconvenientelor pe plan personal, a costurilor suplimentare, precum și a eventualelor întârzieri pe care le implică, să îi descurajeze pe unii cetățeni ai Uniunii să părăsească Republica Federală Germania în scopul efectuării de studii într-un alt stat membru și să își exercite astfel dreptul de liberă circulație și ședere în acest stat membru, astfel cum este acesta recunoscut prin articolul 18 alineatul (1) CE.

31 Astfel, cerința ca un student să petreacă un an într-o instituție de învățământ situată pe teritoriul Germaniei înainte de a putea beneficia de ajutoare pentru o formare pe care o efectuează într-un alt stat membru este de natură să îl descurajeze să aleagă

ulterior alt stat membru pentru a-și continua studiile. Aceasta cu atât mai mult cu cât acest an nu este recunoscut la calculul duratei studiilor în celălalt stat membru.

32 Contrar celor susținute în esență de guvernul german, efectele restrictive determinate de condiția unei prime etape de studii nu sunt nici prea aleatorii, nici prea nesemnificative, în special pentru cei ale căror resurse financiare sunt foarte limitate, pentru a constitui o restricție privind dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, astfel cum este acesta recunoscut prin articolul 18 alineatul (1) CE.

33 O asemenea restricție nu poate fi justificată din perspectiva dreptului comunitar decât dacă este întemeiată pe considerații obiective de interes general independente de cetățenia persoanelor vizate și dacă este proporțională cu obiectivul urmărit în mod legitim de dreptul național (a se vedea Hotărârile citate anterior De Cuyper, punctul 40, Tas-Hagen și Tas, punctul 33, precum și Schwarz și Gootjes-Schwarz, punctul 94). Din jurisprudența Curții reiese că o măsură este proporțională atunci când, fiind aptă pentru realizarea obiectivului urmărit, nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia (Hotărârea De Cuyper, citată anterior, punctul 42).

34 Argumentele prezentate Curții care urmăresc să justifice condiția unei prime etape de studii trebuie să fie analizate în lumina cerințelor jurisprudenței menționate la punctul anterior.

35 În primul rând, potrivit Bezirksregierung Köln, această condiție ar fi justificată de preocuparea de a veghea ca ajutorul pentru formare să nu fie acordat decât studenților care au capacitatea de a-și finaliza studiile. Tot astfel, în timpul ședinței, guvernul german a subliniat că respectiva condiție are ca obiectiv să permită studenților să demonstreze voința de a urma și de a-și finaliza studiile cu succes și celeritate.

36 Nu există îndoială asupra faptului că obiectivul care urmărește să asigure finalizarea studiilor de către studenți în cel mai scurt timp, contribuind astfel, printre altele, la echilibrul financiar al sistemului educațional al statului membru respectiv, poate să constituie un scop legitim în cadrul organizării unui astfel de sistem. Cu toate acestea, niciun element furnizat Curții nu permite să se aprecieze că în speță condiția unei prime etape de studii efectuate în Germania este sau ar putea fi aptă, prin ea însăși, să asigure finalizarea cursurilor de către studenții respectivi. În plus, faptul de a impune această condiție în acțiunile principale, în măsura în care are drept consecință, în practică, prelungirea duratei totale a studiilor pentru care se acordă ajutoarele în discuție în acțiunea principală, apare ca nefiind coerent cu obiectivul menționat și, prin urmare, impropriu realizării acestuia. Așadar, o astfel de condiție nu ar putea fi considerată proporțională cu obiectivul urmărit.

37 În al doilea rând, guvernul german a susținut de asemenea, în timpul ședinței, că această condiție a unei prime etape de studii are ca obiectiv să permită studenților să verifice dacă au făcut „o alegere corectă” în privința studiilor.

38 Totuși, în măsura în care această condiție impune o continuitate între studiile efectuate timp de cel puțin un an în Germania și cele efectuate într-un alt stat membru, se pare că aceasta nu este coerentă cu obiectivul menționat. Într-adevăr, această cerință a continuității este de natură nu numai să descurajeze, chiar să împiedice studenții să efectueze într-un alt stat membru decât Republica Federală Germania o formare diferită de cea efectuată timp de cel puțin un an pe teritoriul acesteia din urmă, ci de asemenea, prin aceasta, să îi descurajeze să abandoneze formarea aleasă inițial, deși apreciază că alegerea făcută nu le mai convine și doresc să își continue formarea într-un alt stat membru decât Republica Federală Germania.

39 Pe de altă parte, în ceea ce privește formările pentru care nu există echivalent pe teritoriul Germaniei, astfel cum a subliniat instanța de trimitere, această cerință de continuitate obligă studenții respectivi – printre care, astfel cum rezultă din cuprinsul punctului 19 din prezenta hotărâre, susțin că se află reclamantele din acțiunea

principală – să aleagă între a renunța total la formarea pe care intenționau să o efectueze într-un alt stat membru sau a pierde complet beneficiul ajutorului pentru formare. Prin urmare, această condiție nu ar putea fi considerată proporțională cu obiectivul care urmărește facilitarea unei alegeri judicioase a formării pe care studenții respectivi își propun să o efectueze.

40 În al treilea rând, guvernul german a susținut, pe de altă parte, în timpul ședinței, că sistemul german de ajutoare pentru formare, considerat în integralitatea sa, are vocație să promoveze continuarea studiilor în alte state membre decât Republica Federală Germania. Într-adevăr, din moment ce au îndeplinit condiția unei prime etape de studii, studenții respectivi ar putea beneficia de un ajutor pentru formare timp de încă un an dacă se întorc în Germania pentru a-și completa studiile într-o instituție de învățământ germană și ar putea de asemenea să solicite contribuții în temeiul anumitor cheltuieli de călătorie, precum și, dacă este cazul și în anumite limite prestabilite, în temeiul taxelor de înscriere și al asigurărilor de sănătate.

41 În această privință, este suficient să se constate că astfel de elemente, cu siguranță utile pentru studenții care îndeplinesc condiția unei prime etape de studii, nu sunt prin ele însele de natură să justifice restricția privind dreptul de liberă circulație și ședere prevăzut la articolul 18 CE, constituită prin aceeași condiție, în special în ceea ce privește studenții care aleg să efectueze întregul ciclu de studii superioare într-un alt stat membru și care nu vor finaliza, prin urmare, studiile într-o instituție de învățământ situată pe teritoriul Germaniei.

42 În al patrulea rând, atât Bezirksregierung Köln, cât și guvernele olandez și austriac arată în esență că o restricție precum este cea care rezultă din punerea în aplicare a condiției unei prime etape de studii poate fi justificată prin interesul de a evita ca ajutoarele pentru formare acordate pentru studiile efectuate integral într-un alt stat membru decât cel de origine să devină o sarcină nerezonabilă, care ar putea să

conducă la o scădere generală a nivelului global al prestațiilor pentru studii acordate în statul membru de origine. În ceea ce privește guvernul suedez și Comisia, acestea au arătat că este legitim pentru un stat membru, în materie de acordare de ajutoare pentru formare, să se asigure că studenții în discuție aparțin atât societății statului respectiv în general, cât și sistemului său educațional.

43 Desigur, Curtea a recunoscut că poate fi legitim pentru un stat membru, cu scopul de a evita ca acordarea ajutoarelor care vizează acoperirea cheltuielilor de întreținere a studenților care provin din alte state membre să devină o sarcină nerezonabilă, ce ar putea avea consecințe asupra nivelului global al ajutorului care poate fi acordat de către acest stat, să acorde astfel de ajutoare numai studenților care au dovedit un anumit grad de integrare în societatea statului menționat (Hotărârea din 15 martie 2005, Bidar, C-209/03, p. I-2119, punctele 56 și 57).

44 În principiu, dacă există riscul unei astfel de sarcini nerezonabile, se pot aplica considerații similare în ceea ce privește acordarea de către un stat membru de ajutoare pentru formare studenților care doresc să efectueze studii în alte state membre.

45 Or, în acțiunile principale, astfel cum a subliniat în esență instanța de trimitere, trebuie considerat, în orice situație, că gradul de integrare în societatea respectivă pe care un stat membru ar putea să îl pretindă în mod legitim este dovedit prin faptul că reclamantele din acțiunea principală au crescut în Republica Federală Germania și au absolvit în acel stat cursurile școlare.

46 În aceste condiții, se pare că această condiție a unei prime etape de studii, care impune ca o perioadă de studii superioare de cel puțin un an să fi fost efectuată în prealabil în statul membru de origine, prezintă un caracter prea general și exclusiv în această privință. Într-adevăr, aceasta privilegiază în mod nejustificat un element care

nu este în mod necesar reprezentativ pentru gradul de integrare în societatea respectivului stat membru la momentul cererii de ajutor. Aceasta depășește astfel ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului urmărit și, prin urmare, nu ar putea fi considerată proporțională (a se vedea, prin analogie, Hotărârea D'Hoop, citată anterior, punctul 39).

47 În al cincilea rând, guvernele austriac, suedez și al Regatului Unit, precum și Comisia menționează lipsa unor dispoziții de coordonare între statele membre în materie de ajutoare pentru formare. În lipsa unor astfel de dispoziții, ar exista riscul de cumul de drepturi dacă o condiție precum cea a unei prime etape de studii ar trebui să fie eliminată.

48 În această privință, guvernul Regatului Unit a menționat atât în observațiile scrise, cât și în timpul ședinței împrejurarea potrivit căreia doamna Morgan a primit din partea autorităților Regatului Unit, pentru studiile sale la University of West of England, un sprijin financiar sub forma unei alocații pentru cheltuieli de școlarizare și de întreținere, precum și un împrumut.

49 În această privință, guvernul german a arătat în timpul ședinței, ca răspuns la întrebările adresate de Curte, că articolul 21 alineatul 3 din BAföG cuprinde o dispoziție care vizează luarea în considerare la calculul venitului relevant în scopul aplicării acestei legi a ajutoarelor pentru formare sau a altor alocații de același tip primite eventual din alte surse decât dispozițiile legii menționate.

50 În schimb, condiția unei prime etape de studii nu vizează deloc prevenirea sau luarea în considerare a eventualelor ajutoare de aceeași natură primite într-un alt stat membru. Prin urmare, nu s-ar putea susține în mod util că această condiție este aptă sau necesară prin ea însăși să asigure că aceste ajutoare nu se cumulează.

51 Ținând seama de ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la întrebarea comună ambelor acțiuni principale că articolele 17 CE și 18 CE se opun, în împrejurări precum cele din acțiunile principale, unei condiții potrivit căreia, pentru a putea beneficia de ajutoare pentru formare acordate pentru studiile efectuate într-un alt stat membru decât cel ai cărui resortisanți sunt studenții care solicită beneficiul unor astfel de ajutoare, aceste studii trebuie să reprezinte continuarea unei formări de cel puțin un an efectuate pe teritoriul statului membru de origine al acestor studenți.

Cu privire la doua întrebare în cauza C-12/06

52 Potrivit instanței de trimitere, acțiunea cu care a fost sesizată de către doamna Bucher ar trebui să determine admiterea pretențiilor acesteia din urmă în cazul unui răspuns afirmativ la întrebarea comună celor două acțiuni principale.

53 În aceste condiții, din moment ce s-a răspuns în mod afirmativ la întrebarea menționată, nu este necesar în acest caz să se răspundă la a doua întrebare formulată în cauza C-12/06.

Cu privire la cheltuielile de judecată

54 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

Articolele 17 CE și 18 CE se opun, în împrejurări precum cele din acțiunile principale, unei condiții potrivit căreia, pentru a putea beneficia de ajutoare pentru formare acordate pentru studiile efectuate într-un alt stat membru decât cel ai cărui resortisanți sunt studenții care solicită beneficiul unor astfel de ajutoare, aceste studii trebuie să reprezinte continuarea unei formări de cel puțin un an efectuate pe teritoriul statului membru de origine al acestor studenți.

Semnături